

Bolest i oboljenje

Disease and sickness

Klječanin Franić, Ž.

Sažetak

U znanstvenoj se i stručnoj biomedicinskoj literaturi kao naziv za poremećaj rada organizma osim naziva *bolest* upotrebljava i naziv *oboljenje*. U ovom smo radu istražili čestotnost upotrebe ovih dvaju naziva u internetskim bazama hrvatskog jezika. U biomedicinskoj publicistici istražili smo upotrebljavaju li se *bolest* i *oboljenje* kao sinonimi ili su njihova značenja razgraničena. Provjerili smo što normativni priručnici kažu i zapitali se trebaju li biomedicinskoj terminologiji oba naziva.

Ključne riječi: *bolest*, *oboljenje*, terminologija

Abstract

In scientific and professional biomedical literature in Croatian, alongside the term “*bolest*” (disease) the word “*oboljenje*” (sickness) is also used. In this paper we researched the frequency of the use of these two terms in Internet databases in Croatian. In biomedical publications we researched whether “*bolest*” and “*oboljenje*” are used as synonyms or if their meanings are differentiated. We verified what the authoritative textbooks have to say, and posed the question whether biomedical terminology needs both of these terms.

Key words: disease, sickness, terminology

Uvod

O nazivima *bolest* i *oboljenje* pisao je Jonke (1953.), potaknut upitima i različitim mišljenjima liječnika o tome koji je naziv ispravno upotrebljavati. Jedni su bili skloni nazivu *oboljenje*, drugi nazivu *bolest*, dok su prema trećima oba naziva potrebna jer ne znače isto, *oboljenje* označuje pojavu i početak razvoja bolesti, a *bolest* već formirano stanje. Jonke ove nazive uspoređuje s njemačkima: glagolskom imenicom *Erkrankung*, koja bi bila značenjski ekvivalent našoj glagolskoj imenici *oboljenje*, i imenicom *Krankheit* koja odgovara našoj imenici *bolest*. Pišući o poplavi glagolskih imenica u suvremenom jeziku, Težak (1976.) također razlikuje značenja imenica *bolest* i *oboljenje*.

Ni danas stručnjaci i autori biomedicinskih tekstova nemaju jedinstven stav o ovim nazivima. U

literaturi u značenju nezdravog stanja organizma prevladava naziv *bolest*. Dio autora prednost daje nazivu *oboljenje*, dok dio smatra da se *oboljenje* ne može u svim slučajevima zamijeniti *bolešću* te su zbog toga terminologiji potrebna oba naziva. Neki drže da *oboljenje* pripada isključivo srpskom jeziku, uspoređujući glagolske imenice u srpskom jeziku na *-je* s hrvatskim standardnojezičnim ekvivalentima (*jedinjenje – spoj, zapaljenje – upala, poređenje – usporedba*).

Bolest i oboljenje u računalnim korpusima i normativnim priručnicima

Računalni korpusi pokazuju da je u hrvatskom jeziku naziv *bolest* češći. U *Hrvatskom nacionalnom korpusu* Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (http://flip.ffzg.hr/cgi-bin/run.cgi/first_form), koji

Željana KLJEČANIN FRANIĆ, prof., Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; izv. prof. dr. sc. Marin Torti, Klinika za unutarnje bolesti, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dopisni autor: zkljecanin@vef.hr

je sastavljen od odabranih tekstova iz svih područja, žanrova i stilova hrvatskog jezika, za riječ *bolest* nalazi 40 898 pojavnica, a za riječ *oboljenje* 1520 pojavnica. U *Hrvatskoj jezičnoj riznici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://riznica.ihj.hr/index.hr.html>), koja okuplja odabrane tekstove svih struka i funkcionalnih usmjerenja, *bolest* se pojavljuje 3989 puta, a *oboljenje* 54 puta. Pritom najstariji tekst u kojem se pojavljuje riječ *bolest* potječe iz 1569. (*Planine* Petra Zoranića), a najstariji tekst koji sadržava *oboljenje* datira iz 1941. (*Izabrana djela* Vladislava Kušana). *Hrvatski mrežni korpus* (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>), najveći korpus hrvatskog jezika, koji sadržava tekstove s novinskih portala, foruma i mrežnih stranica službenih organizacija, ima 271 071 pojavnicu za *bolest* i 14 332 pojavnice za *oboljenje*. Mrežni resursi koji sadržavaju biomedicinsku građu također pokazuju znatno veću pojavnost naziva *bolest*. *Medicinski leksikon* tako ima 1858 pojavnica za naziv *bolest* i 51 pojavnicu za naziv *oboljenje*. Pretraga portala *Hrčak* pokazuje više od 8630 rezultata (članaka) za *bolest/bolesti* i 343 za *oboljenje/oboljenja*, s tim da je više od trećine članaka u kojima se pojavljuje *oboljenje* iz vremena prije 1990. godine, dakle prije restandardizacije hrvatskog jezika uvjetovane društveno-političkim okolnostima, dok je dio članaka novijega datuma s bosanskohercegovačkoga govornog područja.

Nedvojbeno je da u hrvatskom književnom, znanstvenom, publicističkom i razgovornom jeziku prevladava imenica *bolest*. Ona je osim toga u hrvatskom jeziku potvrđena mnogo prije imenice *oboljenje*, još u njegovoj predstandardnoj fazi. Već se od 15. stoljeća nalazi u svim našim glavnim rječnicima, u književnim djelima i drugim tekstovima, dok *oboljenje* ne nalazimo sve do 19. stoljeća, osim jednog primjera u Marulića (Jonke, 1953.). Prednost bi stoga u imenovanju nezdrava stanja organizma trebalo dati tom nazivu. Nadalje kako jedno od terminoloških načela glasi da prednost treba dati nazivu od kojeg se lakše tvore tvorenice pred nazivom od kojeg se ne mogu tvoriti nove riječi, i zbog toga bi prednost trebalo dati nazivu *bolest*. Od tog se naziva mogu tvoriti nove riječi (*bolesnik, bolesnica, bolestan, boležljiv*), dok se od naziva *oboljenje* ne mogu tvoriti nove riječi.

S obzirom na to da u hrvatskom jeziku prevladava naziv *bolest*, koji je i u književnosti i u drugim funkcionalnim stilovima potvrđen mnogo prije negoli naziv *oboljenje*, pitamo se pripada li *oboljenje* standardnom jeziku. Ako pripada, trebaju li biomedicinskoj terminologiji oba naziva, mogu li se upotrebljavati kao sinonimi ili se njihova značenja razlikuju?

Jonke (1953.) navodi da se *oboljenje* nalazi tek u rječnicima 20. stoljeća, i to u značenju početka bolesti. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* (Matasović i sur., 2016.) uz natuknicu *bolest* navodi da se ta riječ u hrvatskom jeziku spominje od 15. stoljeća. Rječnik P. Guberine i K. Krstića *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* (1940.) ne sadržava natuknicu *oboljenje*. U Brodnjakovu je *Razlikovnom rječniku srpskog i hrvatskog jezika* (1991.) *oboljenje* jednako prihvatljivo kao i *bolest*. Prema *Jezičnom savjetniku s gramatikom* (Pavešić, 1971.) *oboljenje* ne treba upotrebljavati umjesto dobro nam poznate riječi, a to je *bolest*. *Hrvatski jezični savjetnik* (Barić i sur., 1999.), *Rječnik hrvatskoga jezika* (Šonje, 2000.), *Hrvatski pravopis* (Jozić i sur., 2013.) i *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (Jojić, 2015.) kod natuknice *oboljenje* upućuju na *bolest* kao preporučeni oblik. *Rječnik hrvatskoga jezika* (Anić, 1994.), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (Anić, 2003.) i *Hrvatski jezični portal* (<https://hjp.znanje.hr/>) razlikuju *bolest* i *oboljenje*, pa se tako *bolest* definira kao poremećaj rada organizma ili narušenost zdravlja, a *oboljenje* donosi u dva značenja: u terminologiji je to početak bolesnog stanja, a u razgovornom diskursu lakša *bolest*. I u *Rječniku jezika hrvatskoga* (Šamija, 2012.) *oboljenje* je nastup bolesti. U *Enciklopedijskom rječniku humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (Padovan, 2006.) i u terminološkoj bazi hrvatskog strukovnog nazivlja STRUNA (<http://struna.ihj.hr/>) ne nalazimo *oboljenje*, već samo *bolest*.

Značenjsko razgraničenje naziva *bolest* i *oboljenje*

Jonke (1953.) sugerira da ne treba izbacivati naziv *oboljenje* jer on, kao glagolska imenica, više ističe vršenje radnje, i to njezin početni stadij. Glagolske se imenice tvore dodavanjem nastavka *-je* na osnovu glagola čiji trpni pridjev završava na *-n* (*liječen + -je > liječenje*), većinom od nesvršenih, a rjeđe od svršenih glagola (Barić, 1999.). Izvedenice od svršenih glagola, kao što je *oboljeti*, najčešće označuju svršenost glagolske radnje, njezin rezultat (Babić, 2002.). U biomedicinskom nazivlju tako glagolske imenice *izlječenje* i *preživljenje* označuju stanje nastalo djelovanjem svršenih glagola *izliječiti* i *preživjeti*. S obzirom na to da glagolske imenice na *-je* izvedene od svršenih glagola označuju trenutačnu, svršenu radnju, nije ih dobro upotrebljavati da bi se označila trajnija stanja (Težak, 1976.). Težak navodi upravo primjer *oboljenja*, kojim se označuje početak procesa, a ne cjelokupan proces, stoga taj naziv ne bi trebalo upotrebljavati u značenju *bolesti* i *bolovanja*. Lektorska će intervencija, prema preporukama pojedinih

normativnih priručnika, najčešće *oboljenje* ispraviti u *bolest*. Za medicinsku je terminologiju međutim, kao što Jonke smatra, i s jezičnog i s praktičnog gledišta korisno imati oba naziva, *oboljenje* u značenju početka bolesti (*Erkrankung*), a *bolest* u značenju utvrđenog stanja narušena zdravlja (*Krankheit*). Pogrešna bi stoga bila upotreba naziva *oboljenje* u značenju *bolesti* (tablica 1).

Tablica 1. Primjeri nepravilne upotrebe naziva *oboljenje* (izvor: <https://hrcak.srce.hr/>)

Pseudogiht, hondrokalcinoza ili bolest odlaganja kristala kalcij-pirofosfata (CPPD) oboljenje je starije populacije.
Skolioza je teško i kompleksno oboljenje (...)
Oboljenje nastaje kroz duži niz godina tijekom kojih kao posljedica mutacija u onkogenima, tumor supresorskim genima i genima za popravak DNA iz normalne sluznice kolona preko adenoma nastaje zloćudni invazivni karcinom.
Moždani je udar oboljenje moždanih struktura (...)

U ovim je slučajevima pravilno govoriti o *bolesti*, a ne *oboljenju*: pseudogiht je *bolest starije populacije*, skolioza je *teška i kompleksna bolest*, moždani je udar *bolest moždanih struktura* itd.

No *oboljenje* možemo upotrijebiti kad govorimo o pojavi ili početku bolesti. Primjer takve upotrebe pronašli smo u tekstu o praćenju arbovirusnih zoonoza:

*Praćenje zoonoza u veterinarskoj medicini moguće je provoditi na dva načina. Jedan je pasivnim nadzorom, odnosno provođenjem objektivne dijagnostike u slučaju **oboljenja** životinja s kliničkim znakovima koji upućuju na pojedinu zoonozu. Pasivan nadzor zahtijeva razvijenu svijest vlasnika životinja i veterinaru o važnosti prijave svakog slučaja **oboljenja** te provedbi objektivne dijagnostike u svrhu ne samo zaštite zdravlja životinja nego i prikupljanja podataka za zaštitu zdravlja ljudi.*

Epidemiologija zaraznih bolesti medicinsko je i veterinarsko područje usmjereno na istraživanje pojavnosti, razvoja i kretanja masovnih bolesti, na njihovu učestalost i rasprostranjenost. Cilj je ustanoviti čimbenike koji uzrokuju i uvjetuju pojavu bolesti, pa će se često u tom kontekstu umjesto dvorječnog izraza *pojava bolesti* upotrijebiti jednorječni naziv *oboljenje* (tablica 2).

Tablica 2. Primjeri upotrebe naziva *oboljenje* u značenju pojave virusnih bolesti (izvor: <https://hrcak.srce.hr/>)

Za potrebe PGŽ naručeno je oko 55 000 doza, stoga je važno prijaviti slučajeve oboljenja od gripe kod cijepljenih osoba.
To znači da je praktično eliminiran rizik od malformacija novorođene djece zbog oboljenja majki od rubele u trudnoći.
(...) u četiri godine potvrđene virusne aktivnosti na području RH, kada su prijavljeni i deseci klinički oboljelih ljudi, nije prijavljeno niti potvrđeno niti jedno <i>oboljenje</i> konja.
Naši rezultati nedvojbeno upućuju na prisutnost USUV-a na području Hrvatske te se oboljenja ljudi mogu očekivati i u sljedećim sezonama prijenosa.

Da je u terminološkom sustavu praktično razgraničiti značenja naziva *bolest* i *oboljenje*, pokazuje tekst *Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti* (*Narodne novine* 134/20), u kojemu se upotrebljavaju oba naziva, svaki u svom značenju:

Epidemijom zarazne **bolesti**, prema ovome Zakonu, smatra se porast **oboljenja** od zarazne **bolesti** neuobičajen po broju slučajeva, vremenu, mjestu i zahvaćenom pučanstvu te neuobičajeno povećanje broja **oboljenja** s komplikacijama ili smrtnim ishodom, kao i pojava dvaju ili više međusobno povezanih **oboljenja** od zarazne **bolesti**, koja se nikada ili više godina nisu pojavljivala na jednom području te pojava većeg broja **oboljenja** čiji je uzročnik nepoznat, a prati ih febrilno stanje.

(...)

Doktor medicine ili drugi zdravstveni radnik koji utvrdi **oboljenje**, sumnju na **oboljenje** ili smrt od zarazne **bolesti** iz stavka 1. ovoga članka, a nije u službi na radnom mjestu, obvezan je o tome bez odgode izvijestiti najbliži zavod za javno zdravstvo županije, odnosno Grada Zagreba, a taj zavod Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Osim što bi trebalo voditi računa o razlikovanju značenja naziva *bolest* i *oboljenje*, glagolske bi imenice, pa tako i *oboljenje*, trebalo oprezno upotrebljavati. U drugoj polovici, te osobito krajem prošloga stoljeća, s porastom broja i vrsta komunikacijskih sredstava te službenih dokumenata i ujedno pojmovala koje je trebalo imenovati, u jezik su ušle brojne glagolske imenice: *izdanje*, *priznanje*, *odobrenje*, *os-*

tvarenje, osiguranje, uvjerenje, vrednovanje itd. (Težak, 1976.). Njihovo gomilanje rečenicu opterećuje i čini je teško prohodnom, a znanstvenom je funkcionalnom stilu važno da sadržaj bude razumljiv. Uzimimo za primjer rečenicu: *Ovakav sustav nadzora ima ograničenu učinkovitost s obzirom na učestalo izostajanje prijavljivanja oboljenja konja*. Iz stilskih bi razloga tri uzastopne glagolske imenice – *izostajanje prijavljivanja oboljenja* – valjalo preoblikovati u *izostanak prijave oboljenja* ili, još bolje, preoblikovati cijelu rečenicu: *Ovakav je sustav nadzora ograničeno učinkovit zbog toga što se oboljenja konja često ne prijavljuju*.

Za dobar bi stil, uključujući i znanstveni funkcionalni stil, trebalo paziti da glagolske imenice ne gomilamo. S druge strane, supostojanje dviju ili više imenica istoga glagolskog podrijetla u jeziku općenito bi trebalo iskoristiti za stilsko i semantičko bogaćenje izraza (Težak, 1976.), a u nazivlju, gdje je to moguće, za razgraničenje značenja čime bi se omogućila preciznost i jednoznačnost naziva.

Zaključak

U biomedicinskom se diskursu za poremećaj rada organizma najčešće upotrebljava naziv *bolest*, no stručnjaci se služe i nazivom *oboljenje*. Imenica *bolest* u hrvatskom je jeziku potvrđena mnogo prije glagolske imenice *oboljenje* te je i u računalnim korpusima znatno češća od *oboljenja*. Suvremeni normativni priručnici i biomedicinski stručnjaci različito tretiraju *oboljenje*: jedni drže da je *oboljenje* sinonim za *bolest*, drugi da je *bolest* standardnojezična varijanta *oboljenja*, dok treći značenjski razlikuju ova dva naziva, pa se *oboljenjem* smatra početak bolesnog stanja, a ne cjelokupno trajanje *bolesti*. Smatramo da *oboljenje* ne treba izbacivati iz nazivlja, ali ga treba upotrebljavati samo u značenju pojave bolesti i njezina početka. Značenjskim razgraničenjem ovih dvaju naziva omogućuje se i preciznije imenovanje stručnih pojmova.

Literatura

- ANIĆ, V. (2003): Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Novi Liber, Zagreb
- BARIĆ, E., L. HUDEČEK, N. KOHAROVIĆ, M. LONČARIĆ, M. LUKENDA, M. MAMIĆ, M. MIHALJEVIĆ, L.J. ŠARIĆ, V. ŠVAČKO, L. VUKOJEVIĆ, V. ZEČEVIĆ, M. ŽAGAR (1999): Hrvatski jezični savjetnik. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine, Zagreb.
- BRODNJAK, V. (1991): Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika. Školske novine, Zagreb.
- GUBERINA, P., K. KRSTIĆ (1940): Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika. Mala knjižnica Matice Hrvatske, Zagreb.
- Hrčak: <https://hrcak.srce.hr/>
- Hrvatska jezična riznica: <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>
- Hrvatski jezični portal: <https://hjp.znanje.hr/>
- Hrvatski mrežni korpus: <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>
- JOJIĆ, L.J. (2015): Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. Školska knjiga, Zagreb.
- JONKE, L.J. (1953): Bolest ili oboljenje ili jedno i drugo. Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 2, 25-26.
- JOZIĆ, Ž. (2013): Hrvatski pravopis. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Medicinski leksikon: <https://medicinski.lzmk.hr/>
- PADOVAN, I. (ur.) (2006): Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja. HAZU, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- MATASOVIĆ, R., T. PRONK, D. IVŠIĆ, D. BROZOVIĆ RONČEVIĆ (2016): Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- PAVEŠIĆ, S. (1971): Jezični savjetnik s gramatikom. Matica hrvatska, Zagreb.
- STRUNA: <http://struna.ihjj.hr/>
- ŠAMIJA, I. B. (2012): Rječnik jezika hrvatskoga. Društvo Lovrečana – Zagreb, Zagreb.
- ŠONJE, J. (2000): Rječnik hrvatskoga jezika. Školska knjiga, Zagreb.
- TEŽAK, S. (1976): O upotrebi glagolskih imenica. Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 5, 129-139.
- Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti. Narodne novine 134/20.